

Bir Okçuluk Terimi: *Koşa Yay (Çekmek)*

A Term of Arrowy: Qoşa Yay (Drawing)

Fatih Bakırcı¹

ÖZET

Ok ve okçulukla ilgili zengin bir birikim meydana getiren Türkler av, savaş, spor, eğlence gibi çeşitli sebeplerle Türk damgalarından çadırlarına, bastırılan paralara kadar yaşamın her alanına bu birikimi yansıtılmışlardır. Bu birikim pek çok sanat eserine yansıdığı gibi edebî metinlerde özellikle de şiirlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede *Kadı Burhaneddin Divanı* ve *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde birer kez geçen, bir okçuluk terimi olduğunu düşündüğümüz ve şimdiye kadar yapılan çalışmalarda rastlamadığımız *koşa yay (çekmek)* terimi üzerinde durulmuştur. Okçulukla ilgili tarihî dönem kaynaklarında doğrudan *koşa yay (çekmek)* terimine ve tanımına rastlanmadığı, sadece *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde geçen kullanımından hareketle *koşa yay* terimi için “güçlü bir kahraman olmanın işareti” veya “bir tür okçuluk hüneri” biçiminde açıklamalar yapıldığı görülmektedir. Ancak *koşa yayın Dede Korkut Hikâyeleri* dışında farklı bir tarihî dönem metninde geçmesi ve Türk kültür tarihinde savaş ve avcılık münasebetiyle ok ve yayın başından itibaren yaşamın her alanında önem kazanması, *koşa yayın* sadece gerçek anlamıyla değil, bir sözcük öbeği hâlinde zamanla terim anlamı kazandığı düşüncesi oluşturmaktadır. Konuyu aydınlatılabilmek için öncelikle *koşa yay (çekmek)* terimbilimsel inceleme yöntemine göre ele alınmış ve ardından *koşa yayın (çekmek)* yine bu inceleme yönteminin de bir parçası olan tarih ve etimolojik düzlemi ortaya konularak bir terimbilimsel çözümleme gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koş, koşa yay, Kadı Burhaneddin, Dede Korkut hikâyeleri, terim, terimbilimi, dilbilimi

ABSTRACT

The symbol of arrows and archery which has an important place in the military, political, social and cultural lives of the Turks is rich in its accumulation, and every detail is given a new name for each object or action. As in many works of art, it appears in literary texts, especially poems. In this article, *qoşa yay (drawing)*, which is mentioned once in *Dīvān of Kādī Burhān al-dīn* and *Dada Qorqut Stories*, is emphasized. In addition, it is considered to be an archery term that we have not encountered in the studies so far. The term *qoşa yay (drawing)* is not found in the historical period texts and sources, nor in dictionaries related to archery, and thus the term *qoşa yay (drawing)* is only explained from its use in *Dada Qorqut Stories*, namely a “sign of being a strong hero” or “a kind of archery skill”. In addition to its denotation, *qoşa yay (drawing)* has become a term in the form of a phrase. Because *qoşa yay (drawing)* takes place in different historical period texts apart from *Dada Qorqut Stories* it has gained importance in every field of life from the beginning of the history of bows and arrows and in the history of war and hunting in Turkish cultural history. In order to clarify the subject, firstly *qoşa yay (drawing)* was discussed according to the terminological analysis method, and then the historical and etymological plane of *qoşa yay (drawing)* was put forward and a terminological analysis was performed.

Keywords: Qosh, qoşa yay, Kādī Burhān al-dīn, Dada Qorqut stories, term, terminology, linguistics

¹Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: F.B. 0000-0003-0114-8085

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fatih Bakırcı,
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat
Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: fthbkrc@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 06.10.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested: 14.10.2019

Son Revizyon/Last Revision Received: 05.12.2019

Kabul/Accepted: 10.12.2019

Atıf/Citation:

Bakırcı, F. (2020). Bir okçuluk terimi: Koşa yay
(Çekmek). *TUDED* 60(1), 179-194.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2019-0024>

EXTENDED ABSTRACT

The symbol of arrows and archery which has an important place in the military, political, social and cultural lives of the Turks is rich in its accumulation, and every detail is given a new name for each object or action. This accumulation is reflected in many works of art as well as in literary texts, especially poems. Various studies have been conducted by several researchers on the use of terms related to Turkish archery in literary texts formed around arrows and archery. In this article, an evaluation has been made using the terminological analysis methods on the *qoşa yay* (*drawing*) which we think is an archery term and which we have not seen in the studies so far.

In this article, *qoşa yay* (*drawing*), which is mentioned once in *Dîwân of Kâdî Burhân al-dîn* and *Dada Qorqut Stories*, is emphasized. *Qoşa yay* in the 14th verse of the 169th ghazal of *Dîwân of Kâdî Burhân al-dîn* is as follows:

“Gözi oĥına didüm oĥ cânım saña kurbân/Bir oĥ ile hele şol **koşa yaya** irdük aĥı” (Ergin, 1980, p. 64).

Qoşa yay (*drawing*) in the *Dada Qorqut Stories* is as follows: “Meger Tirabuzan tekürinüñ bir ‘azîm görklü mahbûb kıızı var-ıdı Şaĥına şolına iki **koşa yay çeker-idi**, atduĥı oĥ yere düşmez-idi.” (Kaçalın, 2017, p. 131. also see Ergin, 2008, p.185/172-12; Özçelik, 2005, p. 666 88a/11-13).

What is the exact equivalent of the term *qoşa yay* in both *Dîwân of Kâdî Burhân al-dîn* and *Dada Qorqut Stories*? We did not find any information about the meaning of the term in the archery-related literature. Therefore, in order to enlighten this issue, firstly, it is necessary to consider the *qoşa yay* (*drawing*) according to the termological analysis method and then try to reveal the historical and etymological plane which is also a part of this examination method.

According to the analysis methods of terminology, terms are first classified according to the concept and definition typologies; then, they are discussed at four levels, namely formal, semantic, functional and historical and etymological. The conceptual types of terms are evaluated in two ways, namely epistemological-ontological and theoretical and empirical. The theoretical term is “unobservable”; empirical terms are those that are created by “observable” objects. In addition to concept types of terms, there are also types of definitions. The definition types of terms are divided into three types: intensional, extensional, and contextual.

According to these definitions, our terminological research on *qoşa yay* (*drawing*) is not a set of terms specific to a field but a systematic termological analysis based on the formation and nomenclature of a concept. It is considered as an empirical term since *qoşa yay* (*drawing*) can be experienced and observed depending on the use of bow and arrow according to the factual types of concepts. In *Dada Qorqut Stories*, it is stated that Selcen Hatun draws a *qoşa yay* to his right and left in a way that can be revived and observed in the mind.

According to the definition , the term *qosha yay* “double bow” (see *qosha* “double”), is an intrinsic term because of the attributes that are included in the definition., It is also possible to make an inference based on the text/sentence in *Dada Qorqut Stories* on the definition and scope of the term *qosha yay (drawing)*. For this reason, *qosha yay (drawing)* is a contextual term. Selcen Hatun's two “double, double bow” to the right and left is understood only from the context in the sentence.

However, since the term *qosha yay (drawing)* is not found directly in the sources related to arrow and archery, the etymology of the word *qosha* and the use of the term in the texts of the historical period of the Turkish language are important in illuminating the term *qosha yay (drawing)*. In addition, a simultaneous search of the *qosha* was carried out in order to provide supportive contributions to the historical use of the term, while a multidimensional post - time research was conducted on the word *qosha*.

As a result of these historical and etymological researches and a study of the Turkish language relations connected to this term *qosha yay*, it is thought to means “double bow”. *Qosha yay drawing*, which means “double bow that can be drawn or set up at the same time”, should be considered as an archery term and as “a sign of power or skill of the drawing bow”.

GİRİŞ

Türklerin gerek askerî ve siyasî gerekse sosyal ve kültürel yaşamlarında önemli bir yere sahip olan ok ve okçulukla ilgili zengin bir birikim meydana gelmiş ve bu alanda neredeyse her ayrıntıya önem verilircesine her bir nesne veya eylem için yeni bir ad verilmiştir. Bu birikim pek çok sanat eserine yansıdığı gibi edebî metinlerde özellikle de şiirlerde karşımıza çıkmaktadır. Ok ve okçuluk etrafında oluşan terimlerin edebî metinlerdeki kullanımı üzerine çeşitli araştırmacılar tarafından farklı çalışmalar yapılmıştır (Türk şiirinde okçuluk terimlerinin kullanımı üzerine geniş bilgi için bk. Aksoyak, 1995, s. 81-94; Köksal, 2000, s. 191-210; Bulut, 2001, s. 95-103; Köksal, 2005, s. 339-352). Bu makalede bir okçuluk terimi olduğunu düşündüğümüz ve şimdiye kadar yapılan çalışmalarda rastlamadığımız *koşa yay (çekmek)* üzerinde terimbilimsel inceleme metotlarından da istifade edilerek bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Türk şiirinde şairin hayal dünyası doğrultusunda çeşitli söz sanatlarıyla birlikte kullanılıp zengin bir mazmun dünyası oluşturan *bek (pek) yay* “gerilmesi güç yay” *Çaçi yay/Çaçi keman* “Çaç (bugünkü Taşkent şehri)’da üretilen yay”, *çarh yayı* “ayak yardımıyla kurulan, kolları çelikten yapılmış harp yayı”, *Dımışki yay* “Dımışk (bugünkü Şam şehri)’da üretilen yay”, *katı yay/saht yay* “sert, gerilmesi çok zor olan yay” (bu yay çeşitlerinin özellikleri ve kullanımlarıyla ilgili bk. Aksoyak, 1995, s. 83, 90; Köksal, 2005, s. 341, 342, 344) gibi yay çeşitlerinden birisi de *koşa yay*dır. *Kadı Burhaneddin Divanı*’nda bir kez geçen *koşa yay* hem şekil itibarıyla hem de sevgilinin gözüyle birlikte öldürücü özelliklerinden biri olarak Klasik Türk şiirindeki *kaş (ebru) - yay (keman, kavs)* mazmununa uygun bir şekilde kullanılmıştır:

“Gözi oħına didüm oħ cânım saña kurbân

Bir oħ ile hele şol *koşa yay*a irdük aħı” (169/14; Ergin, 1980, s. 64)

Kadı Burhaneddin’in dizeleri iki farklı biçimde Türkiye Türkçesine aktarılabilir:

- *Gözü<nün> okuna, “Oh! Canım sana kurban” dedim. <Ey> dost, hele <şükür>, bir ok ile şu çift yaya (yani sevgiliye) kavuştuk.*
- *Gözü<nün> okuna, ‘<Ey> ok (yani sevgilinin gözü), canım sana kurban.’ dedim. <Ey> dost, hele <şükür>, bir ok ile şu çift yaya kavuştuk.*

Beyitte geçen *koşa yay* öbeğindeki *koşa* sözcüğü “iki, eş, çift” anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla *koşa yayı* sadece “iki kaş” biçiminde günümüz Türkçesine aktarıp şairin bu dizelerde sevgilinin yay şeklindeki kaşlarını benzetme sanatından istifade ederek kullandığını ifade etmek, beyitin tam olarak anlaşılmasını gösterir.

Yine Kadı Burhaneddin bir başka beyitte ise sevgilinin iki kaşı için yay gibi olan kaşları ile *koşa yay* arasındaki ilgiyi hatırlatırcasına *koşa kaş* ifadesini kullanmıştır. Dolayısıyla aynı şairin kaleminden çıkmış bu iki beyit birlikte değerlendirildiğinde 196. gazelde geçen *koşa yay*ın aynı anda kurulan veya çekilebilen yay(lar) için kullanıldığı daha da belirginleşmektedir.

“Gönülde şehâ safha-i ‘ışkuñı dürelden

Şol *koşa kaşuñ* mihladı yayını kuraldan” (1251/2; Ergin, 1980, s. 489)

Ey sultan, gönülde senin aşkıñın sayfañları düürüldüğünden beri <ve> şu iki kaşın yayını kurduğundan beri <beni> mihladı.

Nitekim bu “çift yay”ın *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde de geçmesi ve metinde “çift yay”ın kullanımıyla ilgili tanımlama, *koşa yay* (*çekmek*) ifadesinin okçuluk terimleri arasında yer alması gerektiği düşüncesini daha da kuvvetlendirmektedir:

“Meger Tırabuzan tekürinüñ bir ‘azîm görklü mañbüb kıızı var-ıdı. Sağına şolına iki *koşa yay* çeker-ıdı, atduğı oñ yere düşmez-ıdı.” (Kaçalın, 2017, s. 131. Ayrıca bk. Ergin, 2008, s. 185/172-12; Özçelik, 2005, s. 666 88a/11-13. ® *koşa* “çift, iki, eş, ikiz” Ergin, 1997, s. 191; *koşa* <ğō-ş+ a “çift, çifte” Kaçalın, 2017, s. 811).

“Meğer Trabzon tekürünün bir azim [çok] görklü mahbup [sevgili] bir kıızı vardı. Sağına soluna iki *koşa* [çifte] yay çekerdi. Attığı ok yere düşmezdi.” (Kaçalın, 2017, s. 390).

O hâlde hem *Kadı Burhaneddin* hem de *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde geçen *koşa yay* (*çekmek*) teriminin tam olarak karşılığı nedir? Söz konusu terimin karşılığının ne olduğu hususunda okçulukla ilgili kaynaklarda yaptığımız taramada herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu nedenle bu konuyu aydınlatabilmek için öncelikle *koşa yay* (*çekmek*)’ı terimbilimsel inceleme yöntemine göre ele almak ve ardından *koşa yay* (*çekmek*)’in yine bu inceleme yönteminin de bir parçası olan tarihî ve etimolojik düzlemini ortaya koymaya çalışmak gerekir.

Koşa Yay (Çekmek)’in Terimbilimsel İnceleme Yöntemi

Koşa yay (*çekmek*) üzerine uygulanacak terimbilimsel inceleme yöntemine geçmeden önce terimbilimi ve terimbilimsel inceleme yöntemiyle ilgili bazı kavramları kısaca açıklamak faydalı olacaktır. “Terimleri inceleyen, bu incelemeye yön veren ilkeleri belirleyen, terim yaratımıyla ilgili sorunları ele alan uygulamalı dilbiliminin dalı” (Vardar, 1988, s. 200) olarak tanımlanan *terimbilimi*, 1970’li yıllardan günümüze dilbiliminin bir kolu olarak gelişimini sürdürmüştür. Bir araştırma alanı olan terimbiliminin dünyadaki başlıca kuramcıları Eugen Wüster, Louis Guilbert, Alain Rey, Rostislav Kocourek (Yaman, 2005, s. 60, Karaman, 2015, s. 53) gibi isimlerdir.

İzleksel ve dizgesel olmak üzere iki temel inceleme metodu bulunan terimbilimine göre *izleksel terimbilimsel inceleme*, “bir alana özgü terimlerin bütünü üzerinden yapılan terimbilimsel araştırma”ya; *dizgesel terimbilimsel inceleme* ise “kavramlar dizgesinin oluşturulması ve bunların adlandırılması kapsamında yapılan terimbilimsel araştırma”ya denir (Québec, 1985; Yaman, 2005, s. 61-62).

Terimbiliminin bu inceleme yöntemlerine göre terimler önce kavram ve tanım tipolojilerine göre sınıflandırılır; ardından biçimsel, anlamsal, işlevsel ve tarihî ve etimolojik olmak üzere dört düzlemde ele alınır. Terimlerin kavramsal türleri *olgusal (Epistemological-Ontological)* açıdan *kuramsal (theoretical)* ve *görgül (emprical)* olmak üzere iki şekilde değerlendirilir. *Kuramsal terim*, kısaca “gözlemlenemeyen”; *görgül terim* ise “gözlemlenebilen” nesnelere oluşturdukları terimlerdir (geniş bilgi için bk. Kalafat, 2019, s. 44-45).

Terimlerin kavram türlerinin yanı sıra bir de tanım türleri bulunmaktadır. Terimlerin tanım türleri *içlemsel (intensional)*, *kaplamsal (extensional)* ve *bağlamsal (contextual)* tanım olarak üçe ayrılır (Karaman, 2015, s. 84-88). “Bir kavramın çağrıştırdığı kapsama giren niteliklerin veya taşıdığı özelliklerin tanımda yer aldığı betimsel ifade” *içlemsel (intensional)*, “tanımlanacak olan terimin kapsamında olan nesnelere listesi” *kaplamsal (extensional)* (Karaman, 2015, s. 84), “Örnek cümle içerisinde yer alan ve gerçek olan tanımlara *bağlamsal (contextual)* denir. Bağlamsal olarak tanımlanan terim bir cümlenin içerisinde gösterilerek anlamı çıkarılır veya tahmin edilir” (ISO 1087, m.3.3.).

Polonyalı araştırmacı Łukszyn, (2002, s. 155) terim çözümlemesinin ise genellikle *biçimsel (formal)*, *anlamsal (semantic)*, *işlevsel (functional)* ve *tarihî ve etimolojik (historical and etymological)* düzeyde gerçekleştirilebileceğini belirtir. Bu çözümlemede bir terimin bir diğer terimle kurduğu ilişkinin de dikkate alınması gerekir. Łukszyn, bu terim çözümleme düzeylerinin nasıl uygulanacağı konusunda ayrıntılı bir açıklama yapmamıştır. Ancak bu çözümleme yöntemi üzerine hazırladığı çalışmasında Łukszyn’ın öğrencisi Marek Łukasik’in verdiği ek açıklamalar doğrultusunda bir sınıflandırma yaptığını belirten Şermin Kalafat’ın (2019, s. 58) *Türkî Hisâb* adlı çalışmasındaki uygulamadan istifade edilmiştir. Bu çözümleme yönteminde terimler; basit, türemiş ve birleşik terimlerden oluşan *biçimbilgisel yapı*, sözcük öbeği veya cümle düzeyinde terimlerin bulunduğu *sözdizimsel yapı*, tek anlamlılık, eşanlamlılık, çokanlamlılık ve eşdeğerlik gibi terimlerin birbirleriyle olan anlam ilişkisine dayalı *anlamsal düzlem* (Kalafat, 2019, s. 59-66) şeklinde incelenebilmektedir.

Ayrıca terimler işlevlerine göre de *yalın işlev (nominative function)*, *araçsal işlev (instrumental function)*, *iletişimsel işlev (communicative function)*, *düzanlamsal işlev (denotative function)*, *birikimlilik işlevi (cumulative function)*, *didaktik işlev (didactic function)*, *ayrimsal işlev (differential function)*, *bilgilendiricilik işlevi (informative function)* (Kalafat, 2019, s. 66-71) gibi başlıklar altında *işlevsel (functional) düzlem* olarak ele alınıp terimler üzerine bir çözümleme yapılabilmektedir.

Son olarak terimlerin tarihî ve etimolojik süreçlerinin değerlendirildiği *genetik düzlem* çerçevesinde araştırma ve buna bağlı olarak çözümlemeler yapılmaktadır.

Bu tanımlamalara göre *koşa yay (çekmek)* üzerine yaptığımız terimbilimsel araştırma bir alana özgü terimlerin bütünü üzerine değil, bir kavramın oluşum ve adlandırılmasına dayalı dizgesel terimbilimsel bir incelemedir. Kavramların olgusal türlerine göre ok ve yay kullanımına bağlı olarak *koşa yay (çekmek)* deneyimlenip gözlemlenebileceği için *görgül* bir terim olarak

değerlendirilmektedir. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde Selcen Hatun'un, zihinde canlanabilen ve gözlemlenebilen bir şekilde sağına ve soluna *koşa yay çektiği* ifade edilmektedir.

Terimlerin tanım türüne göre *koşa yay* “çift yay, iki(li) yay” (® *koşa* “çift, iki, ikiz, ikili”) çağrıştırdığı kapsama giren niteliklerin veya taşıdığı özelliklerin tanımda yer almasından dolayı *içlemsel terim*; aynı zamanda *koşa yay çekmek* teriminin tanımı ve kapsamına dair *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde geçen metne/cümleye bağlı olarak bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Bu nedenle de *koşa yay çekmek* bağlamsal terim özelliği göstermektedir. Selcen Hatun'un sağına ve soluna iki “çift, ikili yay” çekmesi ve bunun “bir güç belirtisi”, “bir okçuluk hüneri oluşu” ancak cümledeki bağlamdan anlaşılmaktadır. *Şağına şolına iki koşa yay çeker-idi*. (Kaçalın, 2017, s. 131).

B biçimbilgisel açıdan *koşa yay (çekmek)* birleşik bir terim özelliği göstermektedir. Terimin sözdizimsel yapısı bakımından *koşa yay* sıfat tamlaması ve *koşa yay (çekmek)* birleşik eylemdir. Anlamsal düzlem olarak *koşa yay (çekmek)* terimini sadece tek anlamlılık “bir terimin sadece tek bir kavramı belirtmesi durumunda ortaya çıkan durum” (Kalafat, 2019, s. 64) şeklinde değerlendirmek mümkün olup diğer anlamsal düzlemlerle ilgili başka terimlerle olan dil verisi bulunmadığı için herhangi bir hükümde bulunmak mümkün değildir.

Koşa yay, terimlerin işlevsel düzlemi açısından ok ve okçuluk gibi bir meslek alanında yardımcı olan bir işleve sahip olduğu için *araçsal işlev* özelliği göstermektedir.

Koşa Yay (Çekmek) Teriminin Tarihî ve Etimolojik Düzlemde Çözümlemesi

Terimlerin genetik de denilen tarihî ve etimolojik süreçlerinin değerlendirildiği düzlemde *koşa yay (çekmek)* teriminin ayrıntılı bir biçimde ele alınması gerekmektedir. *Yay* ve *yay çekmek*, tek başlarına kullanıldığında ok ve okçulukla ilgili kaynaklarda birer terim olarak yerlerini almaktadırlar. Ancak *koşa yay (çekmek)* öbeğine ok ve okçulukla ilgili kaynaklarda doğrudan rastlanmadığı için *koşa* sözcüğünün etimolojisi ve Türk dilinin tarihî dönem metinlerindeki kullanım alanı ve anlam(lar)ını belirlemenin *koşa yay (çekmek)* teriminin aydınlatılmasında önemli olduğu düşüncesiyle *koşa* sözcüğü üzerine çok yönlü bir biçimde art zamanlı araştırma yapılırken terimin tarihî kullanım alanına destekleyici katkılar sunması yönünden *koşa*'nın eş zamanlı taraması da yapılmıştır.

Orhun Türkçesi metinlerinde *koş* ve *koşa* sözcüklerine rastlanmamıştır. Şimdiye kadar ortaya çıkarılan Eski Uygur Türkçesi metinlerinin (*Sekiz Yüklemek, Kuanşi İm Pusar, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Aç Pars Hikâyesi, Dantipali Beğ Çatiği, Çaştani Beğ Çatiği, Altı Dişli Fil Hikâyesi, Maitrisimit, Üç İtigsizler, Irk Bitig, Huastuanifi*)¹ söz varlığıyla ilgili kaynaklar arasında *koşa* sözcüğü görülmezken bu sözcükle aynı anlamda (*koşa* “çift”) ve muhtemelen kök ortaklığı bulunan *koş* sözcüğü yer almaktadır. XI. yüzyılda Çince

1 Eski Uygur Türkçesine ait adı geçen metin yayımları dışında R. R Arat (*Eski Türk Şiiri*, 1965), Ö. Ayazlı (*Eski Uygurca Din Dışı Metinlerde Karşılaştırmalı Söz Varlığı*, 2016), M. K. Yunusoğlu (*Budist Türk Çevresi Eserlerde Metaforlar*, 2016) ve H. Tokyürek (*Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Maniheizm Terimleri*, 2019) gibi araştırmacıların dönemle ilgili yapılan tematik ve dilbilimsel yayımları da incelenmiştir.

Uygur Türkçesine çevrilen *Altun Yaruk (Suvarnaprabhasa)* adlı sutrada *koş* “çift” sözcüğü geçmektedir: to<n>galar (15) erigi *koş* şala söğütning ikin (16) arasinta nırvan bolmış (32 (S. 17b); Kaya, 1994, s. 73). [*kaplanlar<ın> görkemlisi şala (şala) ağacının, ikisinin arasında Nirvana'ya girmiş*]. Uygur Türkçesinde *koş* söğüt olarak kullanılan sözcük öbeği, Hacer Tokyürek’e göre Sanskritçe “ikiz ağaç” anlamına gelen *şala* sözcüğünün karşılığı olup “Buddha’nın Nirvana’ya girdiği ağacın altı” anlamında Budizmle ilgili bir terimdir. “Geleneğe göre Śākyamuni Buddha ikiz şala ağacının altında bir tahtta oturur ve burada Nirvana’ya ya da parinirvana’ya girer” (2019, s. 87). Tokyürek, *koş* sözcüğünü aynı anlamıyla *Altun Yaruk* dışında *Berliner Turfantexte 1 (şala atlıg koş söğüt ikin arasinta BTI B₆)* ve *Hsüan Tsang (koş şala söğüt HT6 1752)*’da da tespit etmiştir (2019, s. 87-88).

Ayrıca Talat Tekin sözcüğün *Altun Yaruk*’taki *koş* = *kōş* “çift” (Suv. 32-15: DTS 460) ve *Divanu Lügati t-Türk*’teki *kōş* (Argu) “çift, çifte, eş” (III, 126; Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 399), *kōş* “hakan yanındaki yedek at” (III, 126) yazımlarından hareketle *koşu* Türkçedeki birincil uzun ünlülü sözcükler arasında sayar (Tekin, 1995, s. 92, 108; bk. *ko:ş* ED 670a).

Koşa sözcüğü, tespit edebildiğimiz kadarıyla, ilk kez *Divanu Lügati t-Türk*’te geçmektedir. Ancak *Divan*’da *koş* biçimi de bulunmaktadır. “Yedek, ikinci; çift” şeklinde iki farklı anlama gelen *koş* sözcüğü üç örnekle; “ikişer ikişer, çifter çifter” anlamındaki *koşa* ise iki örnekle tanıklanmıştır:

koş: 1. “yanında, birlikte; hükümdarın yanına katılan/koşulan (at)”. *qoş* “reserve horse of king” [janāba] (Dankoff-Kelly, 1985, s. 144). *kōş at* hükümdarın yanına katılan/koşulan atın adıdır (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 399). Ayrıca *koş* sözcüğünün “yedek, ikinci” anlamından *koşlan-* eylemi de türetilmiştir: *qoşlan-* [_janība] (Dankoff-Kelly, 1985, s. 144). *koşlan-* “(bir şeyin) yedeğini, ikincisini edinmek” (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 731).

koş: 2. “çift, her şeyin çifti”. *qoş* “pair” [zawc]; q. bıçak “shears” [miqrād]. q. kılıç [sayfāni] (Dankoff-Kelly, 1985, s. 144). *kōş* her şeyin çifti. (*kōş bıçe.k*) bundan “makas” *kōş bıçe.k* diye adlandırılır. “bir çift bıçak” demektir. Argu lehçesinde. Atasözü: *Korkmuş kişi.ke köy başı kōş körünür*. Anlamı: Bir şeyden korkan, her koyunun başını çift görür. Bu, bir şeyden korkan ve onun hayalini görünce saat başı sıçrayan için söylenir (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 399). kılıç kılıç. Atasözü: *Koş kılıç kına sığma.s*. Anlamı: Çifte kılıç bir kına sığmaz (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 154).

koşa: “ikişer ikişer, çifter çifter”. *yufka* ve *yağmak* sözcüklerinin açıklamasının yapıldığı madde başlarında örnek olarak verilen iki atasözünde *koşa* sözcüğü geçmektedir: *yuwka her şeyin incesi*. Atasözü: *Ana.sı tewlüg yuwka yapa.r oğlu têtig koşa kapa.r*. Anlamı: Anne çocuğa hile yaparak (ekmeği) ince pişirir; çocuk da zekidir, onları ikişer ikişer kapar. Bu iki dâhinin bir arada oluşu için söylenir (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 362). (yag-) yağmur yağdı. Yağmur yağdı. Atasözü: *Kutlugka koşa yaga.r*. Anlamı: Talihli adama devlet (şans) çifter çifter yağar (Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 376).

Harezm Türkçesine ait sözlüklerden *Mukaddimetü'l-Edeb*'de *koşa koşa*; *koş koş* biçiminde iki farklı ikilemenin kullanıldığı görülmektedir: *koşa koşa* kıldı sözni “tekrar tekrar konuştu” (ME 46-3; Yüce, 1993, s. 39, 147). [çift kıldı sözni] *koş koş* sözledi “tekrar tekrar konuştu” (ME 46-3; Yüce, 1993, s. 39, 147). Arapçadan Farsçaya yapılmış bir peygamberler kıssası tercümesinin 1310 yılında Rabguzi tarafından Türkçeye uyarlaması olan *Kıssasü'l-Enbiya*'da *koşa* sözcüğü geçmezken “ev, hane, menzil; çift, eş, iki; hükümdarın yanına koşulan (at); toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan (öküz)” şeklinde anlamlandırabileceğimiz dört farklı manada kullanılan *koş* sözcüğü bulunmaktadır (Bakırcı, 2016, s. 42-55).

Türklük biliminde Doğu Türkçesine (yaygın olarak Çağatayca) ait en eski sözlüklerden biri olarak bilinen² ve Batı Türklük sahasında Ali Şir Nevayî'nin eserlerinin anlaşılması için Çağatayca-Osmanlıca biçiminde hazırlanan *Abuşka*'da *koş* “çift, iki dolu kadeh” (*koş* < **kō-s*; Kaçalın, 2011, s. 965) sözcüğü “iki dolu kadeh; çift, eş; ekilebilir alan (tarla); toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan (öküz)” anlamlarının yanı sıra *koş koş* “çift çift” şeklinde ikileme olarak da kullanılmaktadır: *koş koş* “berâber berâber ve çifte çifte demekdür” (Kaçalın, 2011, s. 693).

Muhammed Yakub-ı Çingi tarafından XVII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen ve Çağatayca-Farsça olarak hazırlanan *Zeban-ı Türki (Kélür-name)* adlı sözlükte *koş* sözcüğü “yerinde, yakışmış, tam yerinde olmuş, uygun olmuş” anlamlarında kullanılmaktadır: *koş cāy būden, sezā-vār būden, şāyeste būden* (T 35^b/4 || N 21^a/1; Kara, 2011, s. 358).

Mirza Mehdi Han tarafından 1172 veya 1173 (1758-1760) yıllarında tamamlanan ve Çağatayca-Farsça olarak hazırlanan Doğu Türk yazı dilinin söz varlığı için önemli bir sözlük olan *Senglah*'ta (Clouston, 1960) *koş* sözcüğünün “ev, mesken; çift, eş; iki dolu kadeh; toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan (öküz); ekilebilir alan (tarla)” olmak üzere beş farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir: *koş hāne ve menzil* (288r19); *cift ve zevce* (288r19); *dū-piyāle* (288r20); *cift-i gāv-i kār* (288r22); *maḥall-i zirā at* (288r24).

Şeyh Süleyman Efendi'nin 1300/1882 yılında hazırladığı Çağatayca-Osmanlıca sözlükte “çift; çift nesne; ikiz; beraber, birlikte” anlamlarında *koş* ve *koşa* olmak üzere sözcüğün iki farklı biçimi de kaydedilmiştir: *koş ve koşa* (قوشه و قوش) *cift, koşa şey'i, dū-gāne, ber-ā-ber, be-hem* (ŞS 237b).

“Gülni kördüm gül içinde ançadur / Yağşılar alıp başığa sançadur

Yağşınıij sançğan güli bir *koşa* gül / Yamanlar başdın ayağa sançadur” (ŞS 237b).

[*Gülü gördüm, gül içinde şöyledir: Güzeller alıp başına iştirirmekte; güzelin iştirirdiği çiçek, bir çift gül<dür>; kötüler <ise> baştan ayağa saplamaktadır*].

2 Doğu Türkçesine ait en eski sözlük olarak *Abuşka* değerlendirilse de Borovkov, *Bedaiü'l-lugat*'ın daha eski olduğunu bildirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Z. Kargı Ölmez, “Çağatayca Sözlükler”, *Kebikeç*, 6, (1998), s. 137-144.

Doğu Türkçesinin söz varlığı açısından önemli sözlüklerinden biri olan Pavet de Curteille'in çalışmasında *koş* قوش “maison [ev], lieu de station [durma, duraklama yeri]; paire [çift]; compagnon [arkadaş, ortak; işçi]; troupe [kalabalık, topluluk; takım, bölük]; deux coupes [iki dolu kadeh]; champ cultivate [işlenmiş tarla]” (PdC 430). *Koşa* قوشه “paire [çift], couple [çift, eş]; double [iki kat(lı)]; deux plis qui sont sur le front des chevaux” (PdC 433).

Theodor Julius Zenker tarafından 1866-1876 yıllarında yayımlanan *Türkçe-Arapça-Farsça Sözlük*'te “çift, eş; iki kat(lı)” anlamlarında *koş* ve *koşa* sözcükleri yer almaktadır: قوش *koş* چفت “**toupe** |ein Paar [çift, eş]” Sözcüğün zarf olarak *koş* *koş* biçiminde kullanıldığını belirtir: Adv. قوش قوش “paarweise [ikişer ikişer, çifter çifter]” (1979, s. 717b). قوشه *koşa* Adj. “paire, couple; double| paar; doppelt [çift, eş; çifte, iki kat(lı)]” (1979, s. 718b).

Redhouse tarafından ilk kez 1890 yılında yayımlanan *Türkçe ve İngilizce Sözlük*'te *koşa* sözcüğü geçmezken *koş* bulunmaktadır: قوش *qosh* “A pair [bir çift]” (2006, s. 1488a).

XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla Batı Türklük sahasında Eski Oğuz Türkçesi ve Osmanlı Türkçesiyle yazılmış eserlerin söz varlığını yansıtan bir tür tarihî sözlük değerindeki *Tarama Sözlüğü*'nde *koşa* sözcüğüne “çift, eş, ikiz” anlamlarıyla yer verildikten sonra bazı metinlerde geçen *koşa badem*, *koşa yıldız*, *koşa kaş*, *koşa avuç*, *koşa zülf* gibi sözcüğün kullanımlarına örnekler verilerek tanıklanmıştır (*Tarama Sözlüğü*, IV, s. 2667):

koşa: “Çift, eş, ikiz”

§ *Koşa* قوشه badem sığmayan dar ağızlım. (Dede XIV. 8)

§ Ferkadan iki *koşa* قوشا küçük yıldızlar. (Enb. XIV. 16)

Yüzün hadikası şehâ reşk-i cinan imiş

Koşa قوشا kaşın bu devrde sahib-kıran imiş (Kadı. XIV. 23)

§ *Koşa* قوش sinirli, ime geyik boynuzu bağırılı yayları. (İs. H. XIV-XV. 693)

§ Sav^c صوع [Ar.]: İki *koşa* قوشه avuç nesne alan ayyar. (Bab. XVI. I, 247)

§ Sav^c صوع [Ar.]: Orta avuç ile dört iki *koşa* قوشه avuç nesne (Bab. XVI. I, 258)

İrem bağında müşkin hûşe zülfü

Yaraşmış turesiyle *koşa* zülfü (Yuz. Şems. XVI. 69)

Ancak Ahmedi'nin (ö. 815/1412-13) kardeşi Hamzavi'ye (ö. 818/1415?) atfedilen *Kitab-ı İskender*'den alınan § *Koşa* قوش sinirli, ime geyik boynuzu bağırılı yayları, örneğinde sözcük *koşa* değil *koştur*. Arap harfli yazımında *koş* olarak yazılan sözcük Latin harflerine aktarılırken, yanlış bir şekilde, *koşa* biçiminde yazılmıştır. Yazma metinden kontrol ettiğimiz sözcük ve ilgili satırlar şöyledir: kîş ü kûrbanları sırlu sepîd sürme süñüleri (2) *koş* siñirli ime geyik boynuzu bağırılı yayları (*Kitab-ı İskender*, Türk Dil Kurumu Kitaplığı 150 nu. 346b/1-2). [*Kubur ve sadakları sırlı <ve> beyaz; sürme süngüleri; çift sinirli, dağ keçisi <ve> geyik boynuzu bağırılı yayları...*].

Radloff üç cilt olarak hazırladığı etimoloji sözlüğünde, *koş* ve *koşa* sözcüklerini iki ayrı maddede ele alır; *koşa* sözcüğünü *koş* kökünden getirir: *kou* “пара, два предмета | ein Paar,

zwei Dinge [çift, iki şey]”; плугъ | der Pflug [saban, pulluk]” (1960, II/635). *koşa* [قوشه <кош - a] “двойной, парный | **doppelt, gepaart** [çift, ikili, iki kat(l)]” (1960, II/638).

Eski Türkçeyle ilgili söz varlığını bir araya getirdiği sözlüğünde Nadalyev, hem *koş* hem de *koşa* sözcüğüne yer vermiş, sözcüğü Uygurca *Altun Yaruk* ve *Divanu Lügati t-Türk*'teki örneklerle tanıklanmıştır: *QOŞ* “para [çift]”, *QOŞA* “двойной, парный [çift, ikili, iki kat(l)]” (DTS 460b).

Räsänen, Uygur Türkçesinden itibaren karşılaşılan “çift, eş” anlamındaki *koş* sözcüğüne Orta Türkçe ve günümüz Türk lehçelerinden Yakutça, Teleütçe, Kazakçada da karşılaşıldığını son olarak da sözcüğün Türkçeden Moğolcaya geçtiğini belirtirken *koşa* sözcüğüne yer vermemiştir: uig. (Gab.) *koş* ‘doppelt [çift; iki(li)]’, mtü. *koş* ‘ein Paar [bir çift]’; tü. > mo. KWb. 189 *qos* (VEWT 283a).

Doerfer, Türkçeden Farsçaya geçen sözcükler arasında “çift, eş; ikişer, iki kat(l)” anlamlarına gelen *koşa* sözcüğünün bulunduğunu, sözcüğün *koş* kökünden geldiğini ve bazı çağdaş Türk lehçelerinde de kullanıldığını belirtmektedir: *قوشه* (*qōša* <*qoş*) ‘pára, párnj’ ← tü. (özb.) (TMEN III/1567 → *qoş* TMEN III/1361).

Clauson, her iki sözcüğe de yer vermiş; *koş* sözcüğünün, Karahanlı Türkçesinden itibaren Harezmi, Kıpçak ve Çağatay saharındaki kullanımlarıyla ilgili örnekleri sıralamıştır: *ko:ş* “a pair; one of a pair [bir çift; çiftten biri]” (ED 670a). *Koşa* sözcüğünü ise *koş*- eyleminden türemiş bir isim veya zarf olarak değerlendirmiş, Karahanlı, Harezmi, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış metinlerden örnekler vermiştir: *koşa*: <*koş*-a “a pair, double [bir çift; çift, ikili, iki kat(l)]” N. or Adv. (ED 671a).

Tuncer Gülensoy, *koş* maddesinde sözcüğün anlamını verdikten sonra Eski ve Orta Türkçedeki kullanımlarını belirtir; bu madde başının altında Türkiye Türkçesinde kullanılan *koşa* sözcüğünü ve anlamlarını sıralayarak *koşa* sözcüğünü, *koş* ile ilişkilendirir: *koş* < **kōş* “çift, çifte”; TT. *koşa* “çift, eş, ikiz” (Gülensoy, 2007, s. 544b).

Çağdaş Türk lehçelerinden **Türkiye Türkçesi**: *koşa* sf. hlk. 1. “çift, eş, ikiz” 2. zf. “hep birlikte” (*Türkçe Sözlük*, 2005, s. 1221a). **Azerbaycan Türkçesi**: *goşa* 1. sıf. “çift, iki tane, bir çift; yan yana duran” 2. zar. “ikisi yan yana; beraber, birlikte” 3. “iki”. *goşa*-*goşa* zar. “çift çift, ikişer ikişer”. *goşabuynuz(lu)* “çift boynuzlu, çift boynuzu olan”. *goşağanad(lı)* 1. çift kanadı olan, çift kanatlı. 2. iki taraftan ibaret olan.” (Altaylı, 1994, s. 541b; Orucovun vd., 2006, s. 184-185). **Türkmen Türkçesi**: *goş* a. “1. eşya, mal, pılı pırtı” 2. “kamp”. *goşa* s. “çift” (Tekin vd., 1995, s. 282b). **Kazak Türkçesi**: *Qos* s. “çift, iki tane, birbirine eş” *Qosa* “beraber, birlikte, yanında” *Qosar* is. “yedek olarak yanına aldığı at” (Oraltay vd., 1984, s. 174b). **Kırgız Türkçesi**: *koş* “çift, çifte, iki katlı”. *koş ooz* “iki namlılı tüfek”. *koş söz* “mürekkep kelime”. *koş biylik* “hakimiyette ikilik” (Yudahin, 1998, II/490b). **Yeni Uygur Türkçesi**: *koş* “çift”, *koşçi* “çiftçi”, *koş haydaş* “çift sürme” (Necip, 2008, 245a).

Günümüzde Anadolu ağızlarında da *koş* ve *koşa* sözcükleri “çift, eş, iki(li)” anlamları etrafında gelişen ve çeşitlenen kullanımlarıyla yaşamaktadır: *Koş* sözcüğü Iğdır ve Tokat’ta “av tüfeği, çifte” anlamlarıyla kullanılmaktadır (Der.S/VIII, 2932a-b). *Koşa* sözcüğü ise beş farklı anlamıyla Anadolu ağızlarında yaşarken bunlardan üçü “çift, eş, iki(li)” anlamlarıyla ilgilidir: *koşa* (III) “sınırdaş, yan yana (*Koras-Ezm., *Erciş-Vn.). *koşa* (IV) [*koş* (I)] “av tüfeği, çifte” (Iğdır, *Reşadiye-To.). *koşa* (V) “Mutlu ol anlamında bir deyim: *Koşa yaşa!*” (*Ayaş-Ank.). [→ *koşa karımak* “beraberce yaşanmak” (*Ayaş-Ank.)]. (Der.S/VIII, 2932b).

SONUÇ

Bir okçuluk terimi olduğunu düşündüğümüz ve şimdiye kadar yapılan çalışmalarda rastlamadığımız *koşa yay* (çekmek) sözcük öbeği, dizgesel terimbilimsel inceleme yöntemine ve tarihî dönem metinlerindeki kullanımına göre ele alındığında söz konusu öbeğin terim olduğuna dair şu saptamalar elde edilmektedir: 1. Kavramların olgusal türlerine göre ok ve yay kullanımına bağlı olarak deneyimlenip gözlemlenebileceği için görgül bir terim olup özellikle *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde Selcen Hatun’un, zihinde canlanabilen ve gözlemlenebilen bir şekilde *sağına ve soluna koşa yay çektiği* ifadesi bu düşünceyi desteklemektedir. 2. *Koşa yay*, terimlerin tanım türüne göre “çift yay, ikili yay” taşıdığı özelliklerin tanımda yer almasından dolayı içlemsel terim; aynı zamanda *koşa yay çekmek* teriminin tanımı ve kapsamına dair *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde geçen metne/cümleye bağlı olarak “bir güç belirtisi”, “bir okçuluk hünéri oluşu” şeklinde bir çıkarımda bulunulabileceği için de *koşa yay çekmek*, bağlamsal terim özelliği göstermektedir. 3. *Koşa yay* (çekmek), biçimbilgisel açıdan birleşik bir terim, sözdizimsel yapısı bakımından *koşa yay* sıfat tamlaması ve *koşa yay* (çekmek) birleşik eylem, anlamsal düzlem olarak tek anlamlılık, işlevsel düzlem açısından ise ok ve okçuluk gibi bir meslek alanında yardımcı olan bir işleve sahip olduğu için araçsal işlev özelliği göstermektedir.

Terimbilimsel inceleme yönteminin bir parçası olan ve çalışmanın da merkezini teşkil eden *koşa yay* (çekmek)’in tarihî ve etimolojik düzlemini ortaya koymak için Türk dilinin tarihî ve çağdaş yazı dillerindeki metin veya sözlükleri tarayarak elde edilen dil malzemesiyle terim olarak düşündüğümüz sözcük öbeğinin belirleyici öğelerinden olan *koşa* sözcüğünün anlamları ve kullanım alanı belirlenmiştir. Türk dilinin gerek tarihî ve etimolojik sözlüklerinde gerekse çağdaş Türk lehçelerinde ve Anadolu ağızlarında yapılan taramalarda kök ve anlam ortaklığı bulunan *koş* sözcüğü de dikkate alındığında *koşa* sözcüğünün “çift, iki(li), ikiz, eş, ikinci, yedek; çifter, ikişer, tekrar; yan yana, beraber, birlikte” gibi anlamlara gelerek metinlerde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle *Divanü Lügati’t-Türk*’teki *koş biçek* “makas”, *Kadı Burhaneddin Divanı*’ndaki *koşa kaş* “iki kaş” yine Azerbaycan Türkçesinde kullanılan *goşabuynuz(lu)* “çift boynuzlu, çift boynuzu olan”, *goşağana(lu)* “çift kanadı olan, çift kanatlı” gibi örneklerde *koş/koşa* sözcüğünün kullanım alanı ve buna bağlı kazandığı anlam(lar) dikkate alındığında birbirine benzer iki nesnenin yan yana gelmesi ve birbirine koşut olması durumunda işlev kazandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *koşa yay* da bu örneklerle benzer bir kullanım alanı içinde değerlendirilmeli ve iki ayrı yayın değil de birbirine koşut kurulan/çekilen yay(lar)ın adlandırılması için kullanıldığı düşünülmelidir.

Ayrıca *Divanü Lügati't-Türk*'teki *koş at* "Hakanın yedek atına verilen ad" (III, 126; *ko:ş at* the named used for 'a king's led or spare horse' (*canabatu'l-malik*) ED 670a; *koş at* Ercilasun-Akkoyunlu, 2014, s. 399) örneğindeki gibi *koş* sözcüğünün "yedek" anlamı *koşa yay*daki *koşa* sözcüğünün "çift" anlamının yanı sıra "yedek" anlamına da gelebileceğini; dolayısıyla kişinin yanında taşıdığı ikinci bir yay; "yedek yay" olabileceğini de düşündürmektedir. Ancak *Kadı Burhaneddin Divanı*'ndaki beyitte sevgilinin iki kaşı için benzetmeli olarak kullanılması ve *Dede Korkut*'taki Selcen Hatun'un *koşa yay* kullanımının "yedek yay"dan ziyade "sağına soluna" yani iki tarafına aynı anda ve aynı hızda karşılık verebilecek çevikliği ifade eden bir yay kullanımını düşündürmektedir. Nitekim Orhan Şaik Gökyay (2007, s. 1131) da *Dede Korkut Hikâyeleri*'yle ilgili hazırladığı çalışmasının açıklamalar kısmında hikâyelerde geçen ok ve yayların kullanımına dair bilgiler verdikten sonra *sağına soluna iki koşa yay çekmenin* güçlü bir kahramanlık alameti olduğunu ileri sürmüştür. Selcen Hatun'un *koşa yay* kullanımıyla ilgili benzer bir açıklamayı da Türk okçuluğu üzerine hazırladığı çalışmasında Murat Özveri yapmıştır: "Burada ne kastedildiği anlaşılmamaktadır. Bir ihtimal, her iki eli ile de bir çift yayı aynı anda çekebilecek kuvvette olduğu söyleniyor olduğudur. Osmanlılar döneminde kaleme alınmış olan okçuluk risalelerinde, iki veya üç yayı aynı anda çekmenin bir okçuluk hüneri ve gösterisi olarak zikredildiği düşünülürse, bu mantıklı görünmektedir." (Özveri, 2006, s. 32).

Ayrıca Farsçada da *dū(do)-kemān (keşiden)* "iki yay, çift yay (çekmek)" ifadesi mecazen kişinin güçlü, kuvvetli oluşunu karşılamaktadır: "*dū-kamān mī-kashad* He is very strong or powerful" (Steingass, 1930, s. 1047b). Geçmişten günümüze Türkçe-Farsça dil ilişkisi düşünülünce anlam açısından seçilmiş bir kopyalanma örneği (T. *koşa yay çekmek* = F. *dū-kemān keşiden*) olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususta Doerfer'in *koşa* "çift, eş; ikişer, iki kat(lı)" sözcüğünün Türkçeden Farsçaya geçen sözcükler arasında (TMEN III/1567 → *qoş* TMEN III/1361) olduğunu belirtmesi belki de *koşa* ile kurulan *koşa yay (çekmek)* vb. kullanımların da Farsçaya kopyalanmış olabileceği düşündürmektedir.

Dolayısıyla *koşa yay (çekmek)*, Farsçadaki "güçlü, kuvvetli" anlamına gelen benzer ifadeyle birlikte dikkate alındığında bir yay kullanma hüneri olarak bilinen eylemin terim karşılığı olarak *Dede Korkut*'ta Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi'nde Selcen Hatun'un övüldüğü cümlelerde geçmiştir. Yine Kadı Burhaneddin'in dizelerinde de bu yay kullanma hünerinin aracı, nesnesi sevgilinin kaşlarıyla ilgi kurularak şiirsel bir üslupla dile getirilmiştir.

"Gözi oħına didüm oħ cânım saña kurbân/Bir oħ ile hele şol *koşa yaya* irdük aħı" (169/14; Ergin, 1980, s. 64).

Gözü<nün> okuna, "Oh! Canım sana kurban" dedim. <Ey> dost, hele <şükür>, bir ok ile şu koşa yaya (yani sevgiliye) kavuştuk.

Özellikle ikinci dizedeki *koşa yaya irmek* ifadesi, *Dede Korkut*'ta geçen ifadelerle birlikte düşünüldüğünde tıpkı çift yay çekebilme hünerine erişen bir kişinin sevinci gibi âşığın iki kaşıya yani sevgiliye kavuşmasının mutluluğu da dile getirilmiş olabilir.

Tüm bu terimle ilgili tarihî ve etimolojik düzlem araştırmaları ve Türk dil ilişkileri dikkate alındığında koşa yay öbeğinin “çift, ikili yay; yan yana iki yay” anlamına geldiği düşünülmektedir. Koşa yay çekmek eyleminin ise “aynı anda çekilebilen/kurulabilen iki yay” anlamlarında “bir güç belirtisi veya bir yay çekme hünéri” olarak bir okçuluk terimi olması gerektiği ileri sürülebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Aksoyak, İ. H. (1995). “Divan şiirinde okçuluk terimleri”. Sivas. *Türklük Bilimi Araştırmaları 1*, 81-94.
- Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atalay, B. (1941). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercemesi III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bakırcı, F. (2016). Harezmi Türkçesiyle yazılmış Kısasü'l-Enbiya’da koş sözcüğü ve kullanım alanı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 5/1, 42-55.
- Bulut, A. (2001). Divan şiirinde okçuluk terimleri, Rasih İbrahim’in okçulukla ilgili bir manzumesi”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17, 95-103.
- Clauson, S. G. (1960). *Sanglax, A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mehdî Xân, (Faksimile Text with an Introduction and Indices by Sir Gerard Clauson)*. London.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford. (ED).
- Courteille, P. de A. (1870). *Dictionnaire turk-oriental. destiné principalment à faciliter la lecture des ouvrages de Bâber, d’Aboul-Gâzi et de Mir-Ali-Chir-Navâi*. Paris: MDCCC LXX. (PdC).
- Dankoff, R. J. K. (1985). *Mahmūd al-Kāşyarî. Compendium of the Turcic Dialects (Dîwān Luyât at-Turk) III*. Edited and translated with Introduction and Indices by Robert Dankoff in collaboration with James Kelly. Harvard University. Cambridge: Sources of Oriental Languages and Literatures 7. Turkish Sources VII.
- Doerfer, G. (1967). *Türkische und mongolische elemente im neupersischen III*. Wiesbaden (TMEN).
- Ercilasun, A. B., Z. Akkoyunlu (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti’t-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (1980). *Kadı Burhâneddin Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut kitabı II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2008). *Dede Korkut kitabı I*. 6. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökay, O. Ş. (2007). *Dedem Korkut’un kitabı*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü II (O-Z)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- ISO 1087-1990. "Terminology – Vocabulary". Geneva: International Organization for Standardization.
- Kaçalın, M. (2011). *Niyazî, Nevâî'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaçalın, M. (2017). *Oğuzların diliyle dedem Korkudun kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kadı Burhânettin Divânı tıpkıbasım* (1943). İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Ş. (2019). *Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış bir matematik kitabı Türki Hîsâb İzleksel Terimbilimsel İnceleme*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kara, F. (2011). *Muhammed Yakub-ı Çingî, Zebân-ı Türki (Kêlür-nâme), İnceleme-Metin-Dizin*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Kargı-Ölmez, Z. (1998). "Çağatayca sözlükler". *Kebikeç*, 6, 137-144.
- Kaya, C. (1994). *Altun yaruk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kitab-ı İskender*. Türk Dil Kurumu Kitaplığı 150 nu. 346b/1-2.
- Köksal, F. (2000). "Bir Okçuluk Terimi: 'Kurban' ve Divan Şiirinde Kullanımı Üzerine". Sivas. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 9, 191-210.
- Köksal, F. (2005). Divan şiirinde okçuluk terimlerine ekler. *Klâsik Türk şiiri araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 339-352.
- Łukszyn, J. (2002). *Slownik terminologii*. [Dictionary of Terminology]. Jerzyki specjalistyczne, Przedmiotowej. Warszawa: Katedra Językow.
- Nadelyayev, V. M. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar*. Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.
- Necip, E. N. (2008). *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*. (İklil Kurban, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oraltay H., N. Yüce, S. Pınar (1984). *Kazak Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Türk Dünyası Yayını.
- Orucovun, A. B. Abdullayev, N. Rəhimzadə (2006). *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti*. Cilt I. Bakı: Şərq-Qərb
- Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut (ciltli) araştırmalar, notlar/dizin/metin*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özveri, M. (2006). *Okçuluk hakkında merak ettiğiniz her şey*. İstanbul: Umud Matbaacılık.
- Radloff, W. (1960). *Versuch Eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte I, II, III, IV*. Gravenhage: Mouton & Co.
- Redhouse, J. W. (2006). *A Turkish and English lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuch der Türksprachen*. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII. (VEWT).
- Steingass, F. (1957). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. London.
- Şeyh Süleymân Efendi-i Özbekî el-Buhârî. (2003). *Luğat-i Çağatay ve Türkî-i 'Osmânî*. [rümî] 1298, [hicrî] 1300 (1882). İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları, 13. (ŞŞ).
- Tarama Sözlüğü IV (1969). *XIII. Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla tarama sözlüğü IV (K-N)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1995). *Türk dillerinde birincil uzun ünlüler*. 2. Baskı. Ankara: Simurg Yayınları.
- Tekin, T. vd. (1995). *Türkmence - Türkçe sözlük*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Maniheizm Terimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe sözlük* (2005). 10. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü* (1977). Cilt IX (L-R). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (Der.S).
- Vardar, B. (1988). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yaman, M. (2005). "Çağdaş terimbilim ve kurumsal çalışmalar". *Dilbilim Günleri Sempozyumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Yudahin, K. K. (1988). *Kırgız sözlüğü I-II*. (A. B. Taymas, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüce, N. (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb Hıvârizm Türkçesi İle Tercümelî Şuşter Nüshası Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks*. 2. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (ME).
- Zenker, J. T. (1862-1867). *Dictionnaire turc-arab-persan*. Leipzig.

Kısaltmalar

- agm. Adı geçen makale.
- bk. Bakınız.
- s. sayfa.

İşaretler

- < > Metin aktarımında eklenen kısmı gösterir.
- () Metin aktarımında ilave açıklamaları gösterir.